

AZ OROSZ VILÁGHATALOM JÖVŐJE.

— MÁSODIK KÖZLEMÉNY. —

II. Az oroszország térfoglalása.

Az Oroszbirodalom organizmusa és mai hatalma: egyike a történelem ama feltűnő jelenségének, melyet egy nemzet vagy faj *végzetének*, nagy történelmi hivatásának szokás nevezni, a legcsodálatosabb életerőről tesz bizonyosságot. Kelet-Európa nagy síkjain, az erdőkoszorúta Ural-hegység, a Volga és Danasztris folyók rónáin alakult a varég Rurik alatt 864-ben az orosz monarchia. A belviszályokba merült, ellenségtől környezett orosz törzsek maguk hívták be a normann Rurikot és testvéreit, mondván: »Országunk nagy és mindenben bővelkedik; rend azonban nincs benne. Jöjjetek tehát s uralkodjatok rajtunk.«*

A normann hódítók által alkotott Oroszország mintegy 930,000 km² területével be volt zárva nagy síkságába, az őt körülvevő lengyelek, litvánok, ruthének, Freeman szerint** horvátok vagy fehér szerbek; a Fekete-tenger partjain a kazárok birodalma: a Csudok tengere; Keleten a besenyők, bolgárok, kunok birodalmi közé.

Az orosz területen is szlávok s behódolt finn-ugorok, veszek, ingriek, muromiak, meriek; livonok, esudok; másféle török törzsek zagyva néptömegei éltek. Kelet-Ázsiában pedig a finn-ugor-, török-, mongol-birodalmak terültek el az Ural és Csendes-tenger között.

* V. ö. Márki Sándor: *Európa a magyar honfoglalás idején*, Budapest. Marczali—Borovszky: *Nagy Képes Világtörténet* 4. kötete. Rambaud A.: *Oroszország története*. 1. kötet. Budapest, Akadémiai kiadás. Sz. Szoloriew és Ernői János: *Oroszország története*, Ungvár, 1895.

** Freeman: *Historical Geogr. of Europe* third edit, by J. Bury, London, 1903 Chp. X. és XI.

Oroszország alig tette mai területének egyötödét. Csekély műveltségű, földművelő, rabló és halász szláv népe azonban, az erős varég kormányzat alatt, egy században nagy változásokat hozott létre Kelet-Európa nagysíkságán. Változásokat a területen s a népesség jellegében.

A kalandozó természetű orosz-szlávok előbb a folyók s mellékvizeik völgyén előzönlöttek az idegen, finn-ugor, bolgár, besenyő, kazár, csud népek által lakott keleteurópai rónaságot az Uralig, nyugaton a lengyelek, finnek földjéig. Mindenütt falvakat, néha várost alkottak, vásártér-jogot szereztek az idegen népek területein. Vakmerő hajós kalózaik pedig a Danapriszon lehajókázva, végig rabolták a Görögbirodalom partjait, sőt Konstantinápolyt is csak »csuda mentette meg« az oroszok elfoglalásától!

A térhódítással párhuzamosan meghódítja, magábaszívja a rajta élő idegen népeket is; rájuk erőszakolja orosz nyelvét, szokásait, életmódját, vallását. *Kettős kolonizálás* történik tehát az orosz területen *egyidőben*. A földnek meghódítása és idegen népének beolvasztása. Az egykor orosz területen élő finn-ugor, tatár, török népeknek ma csak kicsiny, elszórt töredéke maradt még meg, hogy az is minél hamarabb eltűnjön a szlávtengerben.*

Fölveszi Oroszország a kereszténységet is csakhamar. Bár ezt nem a tisztább római forrásból meríti. Hanem a kiélt, romlott Bizáncz hitét, kultúráját, törvényeit húzták rá egy ifjú, életerőtől duzzadó, önálló, nemzeti erővel bíró fajra, melynek a nyugati, római műveltségű Európával e kereszténység volt a XI. században egyetlen köteléke. Az egyház szakadása után, e kereszténység is — mondhatni *ázsiai formájú* kereszténység — gátja lett inkább a nyugati Európával való érintkezésnek.

De még ez idegen hitbe, idegen törvények uralmába is alig szokott bele az orosz nép, midőn Ázsia északi és középső rónáiról előntötte a mongol-tatár áradat egész Kelet-Európát, egész a Kárpátok aljáig, sőt egy hulláma átcsapott hazánk területére is, sivataggá söpörve a virágzó Magyarországot. Ezen

* Íme, így szívja magába az orosz nép az idegen népek *tömegeit* a közjök való vegyülés és házasság által. Ez az igazi asszimilálás. Ehhez hasonló *tömeg-beolvasztás* Magyarország nemzetiségeivel nem történt. Habár a magyar föld a magyar paraszthoz teszi hasonlóvá külsőleg a svábot, szerbet, francziát is az alföldön, azok mégis megőrizték *külön* nemzeti, nyelvi egyéniségüket. A magyarság mindig megelégedett a nemzetiségek vezetőinek elmagyarosításával. A magyarság híres »asszimiláló ereje« micsoda erőtlen tehetetlenség az oroszok tömegfelszívó ereje mellett!

mongol-tatár uralom 1224 és 1480 között, harmadfél századon át tartotta igájában Oroszországot. Az Amur vidékén székelő nagy kánnak s vazallusainak a karakorumi kánnak és a Volga partján Szarájban székelő »aranyhorda« kánjának fizettek adót és katonát az orosz fejedelmek s finn főnökök. A mongolok különben — iszlám hitűek — nem törődtek az oroszokkal, hitőkkel, szokásaikkal, életükkel, fejedelemségeikkel, ha azok elismerték a mongol fenhatóságot s az adót megfizették; miként a török uralom nem törődött a magyarsággal.

A versengő orosz fejedelmek között, már a XII. század végén legerősebbé lett a moszkvai fejedelemség, melynek urai különösen értettek ahhoz, miként kell a tatár kánok kegyelmét állandóan biztosítani s így nyert erejükkel mint kell az orosz vetélytársakat elnyomni. Ügyességük s a kánok támogatása, a XIV. században létrehozta a »Moszkvai nagyfejedelemséget«, mely a XV. században felbomlott ázsiai Mongolbirodalomnak, kínai-, indiai-, perzsa- s turáni mongol birodalmakra való szakadása után, megtörte a mongol-tatár uralmat Oroszországban s tért nyitott az újabb szláv fejlődésnek.

Azonban a megszűnt mongol uralommal együtt, magáról többé nem rázhatta le az orosz nép, a tatár jellemvonásokkal. Bár az oroszokat jellemző asszimiláló erő, beolvasztotta az orosz terület tatár népességének jó részét.

A tatár uralom után, vége lett az ős szláv törzsfőnök, családfő uralmának; nem utánozták ezután a csárok, mint Rurik és utódai a bizánczi császárt. *Hanem uralkodásuk mintája az ázsiai tatár kán lett, a brutális, zsarnoki, felelőtlen, ázsiai kán.* A moszkvai fejedelem és czár nem különbözött a mongol kántól, a török szultántól, a perzsa sahtól. Alattvalói, remegő szolgálivá lettek lassankint. Az orosz czár lett Európa keresztény hitű ázsiai zsarnoka.

Ez ázsiai jelleget erősítette sok más tény. A moszkvai udvar, a czár, nemesei, bojárjai öltözete ázsiai; a mint ázsiai a szolgálai etiquette, a trón lépcsőjének homlokkal való érintése, a főurak alázatos szertartásai, melyekkel a czár szolgálinak vallották magokat. Ázsiai jellegű a lovasság felszerelése, a magas nyereg, rövid kengyel; a fölfelé hajlított orrú csizma; a fegyverzet; a görbe kard, a fejevédő; a nőknek a törökök hárem - jéhez hasonlóan, a »*terem*«-ben való elkülönítése.

Az oroszok ez öltözködését, társas életbéli szokásait, a hadsereg ruházatát, szervezetét, taktikáját, zsarnoki önkényével

Nagy Péter cár egy tollvonással változtatta meg, a német hadsereg német bürokrácia, német ruházkodás, életmód mintája után. Mert átlátta, hogy ázsiai szervezetével győzelmesen állhat ugyan ellent Kelet támadásainak, de nem bír megbirkózni Európa, műveltebb, szervezettebb német, svéd, lengyel népei támadásaival. Birodalma népét azonban még az ő aczélos akarata sem tudta egyszerre átformálni. Az ázsiai külsőt ha levetette is parancszoára az ország, a történelmi alakulatok belső következeit meg nem változtathatta emberi akarat.

A tatár uralom, tatár, ugor, finn népek fölszívása megkeményítették a lágy, szláv jellemet. *Uralkodásra termett néppé tette a vérkeveredés*, mint a magyarokkal rokon, bolgárok, besenyők beolvadása a bolgár-szlávokba, hasonló eredményt termett. Most következett volna, a művelt Nyugattal való érintkezés által, az orosz kultúrának, iparnak fejlesztése, az állam szervezése. Oroszország azonban izolálva volt Európától; ellenségei, a Balti-tengeren svédek, lejjebb lengyelek, délen a Fekete-tengeren törökök uralma zárta be végtelen rónáira az oroszországot. Nem érhatték az oroszokat Nyugat-Európa nagy forradalmi. A renaissance, a reformáció, a francia forradalom nagy áramlatai nyomtalanul, érintés nélkül suhantak el mellette; az orosz nép mitsem tudott ezekről. Megmaradt félig ázsiai jellegű hitében, jellemében, kultúrájában. Erre törekedtek különben ellenséges nyugati szomszédai is, kik már ekkor kezdtek félni barbár szomszédjuk hatalmától. Izolálni akarták a nyugati műveltségtől Oroszországot, hogy népének elmaradottsága ölje meg ambícióit. Midőn a XVI. században Eettenetes Iván elfoglalta Narva kikötőjét s ott megjelentek az angol kereskedők, Zsigmond lengyel király levélben figyelmeztette Erzsébet angol királynőt, hogy kereskedői életüket, vagyonukat veszítik, ha Narvát tovább is fölkeresik. »Mert — folytatja — ez új kereskedelem lehetővé teszi a muszkának, a mi és minden szabad nemzet örökös ellenségének, hogy megszerezze a mi fegyvereinket s hadiszereinket, azonfelül pedig, hogy ellássa magát ügyes munkásokkal, a kik olyan hadi felszerelést készítenek neki, a milyenről a barbár népnek eddig fogalma sem volt . . . Mi — úgy véljük — eddig győzelmet arathattunk rajta azért, mert nem értett a háború mesterségéhez s nem volt meg diplomáciai *finesse*-e. Ha e kereskedelem tovább is akadálytalanul folytatódik, ugyan mi tanulni valója marad még neki.«

Oroszország uralkodói közül a tengernek, mint a nyugattal való szabad közlekedés útjának jelentőségét, s a nyugathoz való

simulás szükségét Nagy Péter ismerte fel először, világos tudattal. 1697-ben Szaardamból, a moszkvai patriarchához írott levelében a hajóacsság tanulása közben meg is fogadja, hogy »tökéletesen megtanulja a tenger meghódításának mesterségét, hogy Oroszországba visszatérve, megszabadíthassa országát a kereszténység és megváltó ellenségétől, a törököktől«.

A svédekkel való háborúja azonban meggátolja e tervét. Huszonegy évi háborúban való makacs kitartása gyümölcse a Balti-tenger egy kis partjának meghódítása lett, a hol a tenger hullámaitól s az ellenség hatalmától egyaránt veszélyeztetett szigeten alapítja 1703-ban, országának új fővárosát, Szent-Pétervárt. Szűk ablakot vágott ezzel birodalmából az akkori Európa gazdasági középpontjaiba, Flandria, Dánia, Poroszország felé.

E szűk ablakot hamarosan szélesebbre vágták ugyan utódai. De az ország gazdasági élete s kultúrája nem sok hasznát látta a tengeri közlekedésnek a kikötőkben uralkodó 4—5 havi erős fagyok s politikai okok miatt. Az orosz nép, ösztönétől, s a természeti viszonyok erejétől hajtva, azóta szétterjedt a Csendes-tengerig, s az előre nem látó orosz politika nem okulva a múltakon, újabb ablakocskát vágott az Oroszbirodalom keleti oldalára, a Csendes-tengerre, a világtörténelem jövő színpadára, és ott alapította meg »Kelet megszabadítójá«-t, »Vladivosztok«-ot.

A két világtörténelmi esemény között azonban jó két század tűnt tova a szárnyas idővel, melyet Oroszország birodalmának folytonos bővítésére, nagyítására használt fel. Mai óriási birodalma azonban mégis véres háborúk, nemzeteket dúló berohanások nélkül alakult ki. Annál nevezetesebb e jelenség, mert hasonlótl csak egyszer produkált a világtörténelem, a Kínai-birodalomban. Az Egyesült-Államokat másféle erők, másféle helyzet, viszonyok hozták létre. Az orosz faj birodalma, az oroszság belső erőinek eredménye inkább, mintsem külső hódításainak. Az orosz nem is hódító nép, a szó szokott értelmében. Sohasem borított el ellenállhatatlan, gyors, hódító rohamaival nagy területeket, országokat, mint szomszédaik s uraik a tatárok a Csendes-tengertől, hazánkig; vagy a hunok Európán át az Atlanti- s Földközi-tengerek partjáig. Rendes becsapásokat sem intéztek, mint a törökök, mások területeire; kedélyes lovas kirándulásaikban sem rabolgatták végig a megrémült Európát magyar őseinkhez hasonlóan; és nem foglaltak országokat, az arab, török népekhez hasonlóan. Ellenkezik ez a szláv lelkiületével, természetével.

Előre eltervezett háborúkat is keveset vívtak, bár az európai közhit az ellenkezőjét vallja.* Nagy Péter és II. Katalin után a csárok politikája nem volt tudatos, tervszerű hódítási czéllal bíró politika. A Törökbirodalom ellen vallásos háborúkat, kereszties hadjáratokat folytattak.

Másfelől a svéd és lengyel háborúkat részben az önvédelem, részben az európai politikai viszonyok idézték föl; bár a harc közben s győzelem után megéhezett az orosz medve nyugati határai felé, egy-egy szomszéd állam területére. Azonban a kard nem volt a *szláv fajnak* eszköze valamely nagy politikai gondolat vagy ideál megvalósításában. Szolgált a háború kormányának ambícióját, elnyomó politikáját, de nem szolgált a *faj aspirációit*. A háború az állam életében lehet magasabb czélok megvalósítására szervezett törekvés, miként a mohamedánoknál. Kifejezi a faj cselekvő erejét, határozottságát, akarátának súlyát, mértékét; miként a nyelv inkarnációja egy faj képzeletének; a vallás gondolatának és érzelmeinek.

Századokon, *nemzedékeken át valamely konstruktív ideál szolgálatában vívott háborúkat a szláv faj története nem ismer*, a tizenkilencedik század közepéig. Háborúi védelmi háborúk voltak.** Az oroszok zordon bátorsága, makacsul kitartó vitézsége, fanatikus halálmegvetése *védelmi* háborúkban nyilatkozott. Mint Napoleon már megjegyezte rólok: »a védelemben heroizmusuk páratlan!« Háborúikban nem is voltak soha valami különösebben szerencsések. Lengyelek, svédek, cserkeszek, törökök, angolok megverték őket. És mégis, az orosz uralom állandó kitolása nagyobb területekre feltartóztathatlan volt. *Akkora birodalmat, olyan gyorsan és véglegesen csak a brit nép tudott meghódítani*. És a meghódított területet *meg is tudta tartani*. *Birodalmának kiegészítő részévé tette* hamarosan. Lehet, hogy durván, erőszakkal, de könnyörtelen szigorúsággal tartott mindig birodalmában rendet, a mi uralkodó, kormányzó erejének bizonyítéka.

Lengyelországot, Finnországot, a Balti tartományokat teljes alávetettségben tartja. A harczias kozákokat teljes hűségre,

*V. ö. Rambaud Alfréd: *Oroszország története*, Budapest, 1890. II. köt. 38 f. és 34 f. Francis H. Skrine: *The Expansion of Russia* Cambridge, 1903. 1 ch. G. Morfill: *Russia* 4. ed. London, 1903.

** V. Ö. H. C. Lodge: *Some Impressions of Russia*, Scribners Magazin New-York, 1902 május; J. A. Cramb: *Imperial Britain*, New-York, 1900, lect. V.; Dr. E. Reich: *The Foundations of Modern Europa*, London, 1904.

***A. Rambaud: *The Expansion of Russia*, Barlington Vermont, 1900. Chapt. I., VIII.

engedelmességre szorította; Középázsia nomád, fékezhetetlen törzsei belenyugodtak s elfogadták uralmát. Műveltebb nyugati népei megvetik ugyan a tudatlan orosz, uraikat, de engedelmeskednek neki; a déli és keleti kevésbé civilizált idegen népek szívesen fogadják az orosz uralmat, s a népek összeolvadnak az oroszokkal.

Hódításról szólván, ne Nyugateurópában szerzett lengyel területeire gondoljunk, hanem azon óriási rónaságra s hegyvidékre, mely az Uraltól Kelet felé a Csendesoczeánig s a Jeges-tengertől a Kaspi- és Bajkál-tavak vidékéig terül el. Ez nem a kozákok haderejével s a ravasz diplomácia fufangjaival szerezte meg, mint Turkesztánt a múlt században. Kétségtelenül, volt része benne mindkettőnek, de még sem a tervszerű hódítás, hanem a békés előntés, a nép foglalása adja meg a főjellegét annak.

Miként európai Oroszországban megmutatta az orosz nép, hogy békés foglalással, háború nélkül tud idegen területeket, népeket hódítani és kormányozni; ugyanazon tulajdonsága működött ázsiai birodalma megalkotásában is. Viszont fegyveres küzdelmet vívott ott délen a törökkel; itt a turkomán s mongol törzsekkel; a Balti-tengeren a lengyelekkel, svédekkel.

Nem hajtotta az a vágy sem az orosz kereskedőt vagy orosz kormányt, miként imperialista korunk nagy hatalmasságait, hogy kereskedelmi, ipari kolóniákat szerezzen, az anyaországtól távol; a mely kolóniák *külön és alávett részei* maradnak a birodalomnak és nem válnak az anyaállamnak integráns részeivé. Az orosz foglalás ama nagy rónaterületen, *jellegére, módjára* nézve tehát *teljesen elüt* a modern imperiális, koloniális politikától. *Békés hódítás, békés letelepedés volt ez.** *A birodalom határainak belső, fokozatos, lassú kiterjesztése:* az anyaország területének és politikai testének *pari passu* kibővítése volt. »Az orosz parasztságnak a steppéken való letelepedése nem kolonizáció, hanem a nemzet testének közvetlen és rögtöni növekedése. Az elfoglalt terület így azonnal a nemzet területének kiegészítő részévé válik s ha ideiglenesen kivételes politikai rendszabályok alá esik is, az állam azonos politikája és adminisztrációja az újabb területeket hamarosan a törzshöz csatolja.«**

Miért fontos ennek a hangsúlyozása? Azért, hogy megkülönböztessük az orosz imperializmus régebbi jellegét, a többi

* Lásd P. Leroy-Beaulieu: *De la colonisation chez les modernes*. Paris, 1898; és Leroy-Beaulieu: *The Empire of the Czars and Russians*, New-York, Putnam vol I. ch. I., III., V.

** Paul Reinsch: *Colonial Government*. New-York, 1902. 21. 1.

nemzetek jelenlegi imperializmusától és a mai orosz imperializmustól. De különösen fontos azért, mert itt szemünk láttára ismétlődött meg a történelemnek igen ritka s igen nevezetes jelensége: egy nagy népességnek előre kitűzött politikai czélok nélkül való térhódítása, egy világbirodalomnak békés megalkotása. *A kínai birodalom keletkezésének módja s ebből származó belső szerveztének következményei: ugyancsak lassú telepítés eredménye.* Fokozatos előrenyomulással, inkább békés, mint hadi eszközökkel szíttá föl és olvasztotta magába az idegen népeket, ezért lett olyan nagygyá, mint a milyen jelenleg.* »Területe kétezer év alatt alig változott; sőt a sok történelmi változás ellenére azon idő alatt még egységesebb, szilárdabb lett belsejében; s hatalma kifelé sem csökkent« a legújabb időkig.

Hasonló terjeszkedés, hódítás történt az amerikai Egyesült Államokban. Határait épen olyan természetesen terjesztette ki, mint Oroszország, újabb-újabb területekre a távol nyugat végtelen rónáin. Ez a hódítás, a nemzeti életnek kibővítése s a meghódított területnek a birodalmi szövetségbe mint önkormányzatú testnek *pari passu beolvasztása*: ma a legtökéletesebb hódítás.** Valóban nagy jövőjű, nagy népességű és mégis egységes világállamok másként nem keletkezhetnek. Egy világhatalom csak olyan nagy területen lehet maradandó, fejtheti ki világraszóló történelmi erőit, ha az a terület 1. el tudja tartani a nagy népességet; 2. ha részei elszakadási törekvésekkel nem gyöngítik s befelé nem aprózzák föl a nép összes erőit; 3. elegendő teret nyújt az illető hatalom nagy népességének százados fejlődésére. A kínai népesség például nemcsak erkölcsstanának, vallásának, értelmi állapotának stb. következtében »kövesedett meg«, hanem, inkább összes maradi tulajdonságai, eredetükben gazdasági okokban találják gyökerüket, A mely területen olyan sűrű a népesség évszázadokon, talán évezredekén át, »mintha bacillusok nyüzsögnének a mikroszkóp alatt«; a hol a föld termőereje újabb foglalásokkal nem növelhető s a meglévő területek termését is folytonos veszedelem fenyegeti; s a hol a nagyszabású, ipari rendszer nem segített a bajon, a népesség főlegesen munkarejének produktív munkában való gyümölcsötetésével — a minthogy a múlt század közepéig modern

* V. ö. Lóczy L.: *A kínai birodalom leírása*, Budapest, 1886. Ratzel Fr.: *A föld és az ember*. Budapest, 1887., 196. 1.

** L.: H. E. Egerton: *The Origin and Growth of The English Colonies and of their System of Government*. Oxford, 1903, ehaps. I.

gépek s közlekedési eszközök hiánya miatt ilyenképen segíteni lehetetlen volt — ott nem következhetik be más: mint lemondás e világról, mely a gyötrelmek, bajok tanyája; s a népesség szellemi megkövesedése. Természetesen, a mai Kína létrehozásában másnemű, (*belső*) fajú erők is működtek. Mind a mellett is, *a gazdasági élet nyomorúságának bénító hatása egy egész országra évezredekken át a gazdasági nyomorúság megszűnésének újjáteremtő rögtöni hatása*, nem illusztrálható pregnansabb példával, Japánia példájánál. Kedvező alakulatok esetén, ha fejlődése zavartalanul történhetik, hasonló regeneration esik át Kína, a világ nagy csodálatára s a fehérfajú hatalmak nagy bánatára. A mondottakból nyilvánvaló, hogy az orosz nép terjeszkedése mikéntjének vizsgálat alá vétele — egy nép jövőjéről szólván — nagyon is szükséges. Az oroszok hatalmának *belső*

A békés terjesztését lehetővé tették az orosz nép következő
térhódítás tulajdonságai: 1. Az orosz nép *nomád hajlandó-*
segítői *sága*, melyet átvett, örökölt a tatár népektől; s részben kifejlesztette benne a sík, határtalan terület, a természeti korlátok: nagy hegyek, vizek, sivatagok, tenger hiánya. 2. *Kolonizáló ösztöne*, mely túlvetette a népet a birodalom tényleges határain épen úgy, mint elvitte a brit kereskedőt, brit gazdát ismeretlen területek fölkutatására, meghódítására. 3. *Sajátszerű földművelése* s a fölületes kollektív gazdálkodása, melyek miatt a meglevő földterület nem tudta eltartani a szaporodó népességet, a nép ezért mindig újabb területeket vett hatalmába. 4. *A szapora, bő, nagytömegű népesség*. 5. A kedvező, az egész nagy síkságon uralkodó, egyforma, *klimatikus viszonyok*, melyek csábították az Uralon inneni parasztot az Uralon túlra, a hol ugyanolyan földet, ugyanolyan éghajlatot talált s ugyanolyan életet élhetett, mint régi falujában; és hozzá az új területen szabadon is foglalhatott: szintén előmozdították a parasztságnak új területekre való kivándorlását. 6. Terjesztette, nagyobb területekkel növelte az Oroszbirodalom határait: *az önvédelem* kényszerűsége. Hiszen ma is igyekszik megvédeni minden állam a maga polgárait, még akkor is, ha idegen nagyhatalom területén él. Hogyne védte volna hát meg parasztjait Oroszország, olyan terület nomádjai ellen, melyet nagyobb erő kifejtés nélkül, saját vérével benépesítve kínált a kormánynak a történelmi végzet.

Ilyen önvédelmi harcot vívott Perzsiával harmadfélszázadon át, a melynek eredménye lett az egész Kaspi-tó vidékének meghódítása, s a Perzsa-öböl felé nyomulása, mely fölkel-

tette Türkesztán elfoglalásával és afganisztáni terveivel Németország és Nagybritannia féltékenységét.

7. Önvédelmi harcokat vívott a *mozlim* áramlatok ellen déli, keleti, délkeleti határain s a midőn hódításaival a Fekete-tenger, Indus-tenger közelébe jutott, *akkor* támadt föl a kormányban a *vágy a tengerpart meghódítására*. Minden életerős nép — a magyar kivételével — ösztönszerűen igyekszik akadálytalan, szabad, senkitől nem függő tengeri kijárást biztosítani magának. Ez a természetes vágy érthető, megmagyarázható. Ha másra nem, legalább határainak biztosítására, védelmére használhatja egy ország a tengert.

Csak természetes, ha Oroszország is törekedett határait előbb a Balti, majd a Fekete-tengerig kitolni. Századokon át sóvárgott, küzködött a tenger szabad bírásáért, szabad kijáratért. Soha sem tudta elérni az európai népek féltékenysége miatt. Konstantinápoly meghódítására ösztönözte nemcsak az a »történeti jog«, hogy az utolsó Paleologos-ivadékot, Zsófiát III. Iván császár vette nőül s ezzel, a török hatalmában levő Balkán-birodalom, hite szerint reá szállott*; hanem ösztönözte az orosz népet a Hagia Szófiának, a mozlim templommá lett keresztény (görög) templomnak visszavétele is. Olyan vallásos, fanatikusán hívő nép** fantáziáját nem hevítette-e az a tudat folytonosan, hogy hitének forrása, műveltségének, kormányformájának, szokásainak szülőhelye »pogány uralom alatt van?« Kell-e hozzá a csárok nagyravágása, hogy népét egy *balkáni szlávállam* megalkotására s véreinek, az egyház szertartási nyelvét beszélő, bolgár »volgár« népnek felszabadítására századokon át ösztönözze? Konstantinápoly meghódítására ösztönözték a népet hitbeli, történelmi, tradícionális kötelek. És ezenfelül buzdította kormányát, a Fekete-tenger kijáratának megszerzése.

Mikor pedig ez sem sikerült, s a haladó korban meggyőződtek róla, hogy a Balti-tenger alig használható; idegen országok zárják el kijáratát az Atlanti-tenger síkjára; azonfelül

* Ezóta viseli a Görögbirodalom kétféjű sasát címerében az Oroszbirodalom.

** Az oroszok szertartásos, de benső vallásosságát minden író kiemeli, v. ö. Leroy-Beaulieu: *The Empire of the Czars* 3 köt. 41 és köv. lap; D. Mackenzie Wallace: *Russia, The Land and its People* London, 1888, 415 és köv. 1. F. H. Palmer: *Russian Life in Town and Country* 9 f. F. H. Skrine: *Expansion of Russia*, 1903, 12., és 122 1. Cambridge. A. J. Beveridge: *The Russian Advance*, New-York, 1903 III., XXIII., XXIV. f.

a jég több hónapig tartja hajóit partra zárva; mikor látták hogy Európa félelme Oroszország hatalmának megnövekedésétől még hosszú ideig lehetetlenné teszi, a Boszporus s Dardanellák meghódítását; a mikor időközben az Indus-tenger felé nyomultak, annak közelében megkísérelték a Perzsa-öböl meghódítását. Európai hatalmak miatt azonban ez sem sikerült.

Látjuk miként haladt útjában egy proceszszus. Ösztönszerű vágygyal, öntudatos cél nélkül húzódtott az orosz nép mindig a világtengerek felé. A tengeren való uralkodás óhaja élt ugyan benne, de *politikájának nem volt uralkodó, kizárólagos célja* a tengerek meghódítása. Egy-egy csár ha indított is e célból háborút, de a harmadfélszázados orosz terjeszkedés alatt *nem* a tengerpart meghódítása volt *főcélja, legfőbb politikai törekvése* és vágya az orosz diplomáciának és kormányzatnak.

Kétségtelenül igyekezett az orosz kormány jégmentes, szabad kikötőt magának biztosítani, ez a törekvése azonban nem gyakorolt *irányító* hatást történelmére; sőt valami különösebben, mélyebben sem befolyásolta az orosz nép térhódítását, mely egyszerű s öntudatlan népmozgalom volt inkább, mint a kormányzatnak vagy bürokráciának tervszerű telepítési ténye.

Mint Paul *Reinsch** jellegzetesen kifejezi: »Az ilyen terjeszkedés inkább hasonlít a láva alakatlan, iránytalan szétömléséhez, mint a mérnök tudományos és gondosan eltervezett munkájához.«

A lávafolyam elterülésének azonban gátja vagy segítője lehet a geográfiai helyzet, a földfelület alakulata. A nép térhódítását is nagy mértékben segítette az *eurázsiai* nagy rónaság összefüggése és a rónaság természete. Erről azonban később szólok.

Az utolsó évtized alatt az orosz imperializmus békés jellege is megváltozott. Régebben a kormányzat *követte* a nép öntudatlan tömeges, ösztönszerű vándorlását. Újabban a kormány felhasználta, irányítólag befolyásolta a tömegek mozgalmát. És pedig *politikai célok elérésére* használta fel. *Tervszerű, öntudatos imperialista politikával kolóniákat és kikötőket* igyekezett szerezni. Perzsiában és Mandsuriában már nem a régi orosz hatalom, mint a természet ellenséges erőinek legyőzője, s néptelen területeket milliók hónává változtatójaként jelent meg, hanem azzal a szándékkal, hogy mint az ellenséges emberek legyőzője,

* *World Politics* etc New York 1900, part. III. ch. I.

politikai eszközökkel alkossa meg ázsiai birodalmát; a nép természetes térhódítását sietteti, irányítja a jelenben már politikai hatalmával is.

E változás oka részben a nemzetközi politika általános imperialista irányában rejlik. Minden nagyhatalom mohón törekszik ma már a még el nem foglalt területeket a maga számára elfoglalva biztosítani „*for commercial and industrial exploitation*”. Azonban a föld »nagyon kicsiny« ma már; kevés a le nem foglalt terület. Az egyetemes terjeszkedő politika féltékenynyé tett minden nemzetet. Siet mindenik politikai hatalmával foglalni el, az elfoglalhatót. Egyik sem várja meg, míg kereskedelme és ipara meggyökeresedve egy területen, politikai befolyásának terjesztésére alkalmat nyújt, hanem politikai foglalással biztosítja a maga népének iparának, kereskedelmének a biztosíthatót. Ez a kapzsi hódítási vágy nyilatkozott meg az orosz diplomáciában is az utolsó tized alatt. Kínára és Mandzsuriára, a hatalom és erő ki nem meríthető forrásaira vetette szemét s minden erejét, hogy meghódítsa azt, mielőtt más hatalom ott lábát megvetette. A szibériai vasút a Bajkál-tótól Port-Arthurig ezt a törekvést szolgálja. Tervszerű, rendszeres imperialista politikáját mutatja a perzsa-kölesön, perzsa vasúti-engedmény.

E tervszerű politikai terjeszkedést elősegítette az orosz katonai párt, mely utóbb különösen nagyratörő volt, különösen vágyott hódító terjeszkedésre. A közös érdekek s érzelmek által egységessé tett ama leghatalmasabb párt, agresszív, élesesű, nagy koncepeziójú diplomataival a czárra is csaknem kizárólagos befolyást gyakorol.*

Ez a párt tette az orosz politika *fő, egyetlen céljává*: a Csendes-tenger partján való *szabad, melegvízű kikötőnek megszerzését* azért, hogy e kikötő kapuja legyen az Oroszbirodalomnak a világtörténelem középpontja felé; és azért is, hogy Kína szomszédságában, vasútjával és kikötőjével, kizárólagos befolyást gyakoroljon Kína gazdasági fejlődésére. Oroszország ázsiai birodalma azonban, mely *tizenhatezer négyszögkilométer területével majdnem kétszer múlja fölül az Egyesült-Államok területét: egyetlen jégmentes kikötővel sem bírt a mai napig.* „Vladivosztokba — tudjuk — e télen is befagyott a hajóraj. Ravasz,

* A londoni *The Times* 1903 és 1904 márcziusig megjelent számaiban igen sok, érdekes cikket közölt e tárgyról, általában Oroszország belső és külső viszonyairól.

kitűnő taktikával biztosította hát Port-Arthurt. Ez azonban stratégiai okoknál fogva, nem volt másra való, minthogy biztosítsa a Pecsili-öböl s Peking uralmát Oroszországnak. A Sárga-tengerre kivezető utat azonban délen *Kína*, északon a japán Korea tartotta volna hatalmában. Port-Arthurba bezárhatta volna az orosz hajóhadat az új életre kelt Kína és a japánok birtokában meg erősített Korea. Jól tudta ezt az orosz kormány. Ezért kezdte meg Korea északi felében az előnyomulást, hogy Koreából kiszorítsa a japánokat. Viszont Japánia teljesen tisztán látta, hogy egy orosz uralom alá került Korea kitűnő talaj volna arra, hogy a felkészült orosz-világhatalom — mikor idejét elérkezettnek tudta volna — megfojtsa Japánia hatalmát s elvegye függetlenségét. Ezért volt olyan fontos kérdése a két állam diplomáciai tárgyalásainak: Korea megerősítésének, és meg nem erősítésének kérdése.

A két nemzet kiegyenlíthetetlenül összeütköző érdekei, tudjuk, háborúban keresik a megoldást.

Ezzel a fegyveres hódítás politikájának útjára lépett Oroszország.

A viszonyok ilyen megváltozását megérezte már régebben az orosz intelligencia is. Jellegzetesebben, tudatosabban senki ki nem fejezte azt, mint a szentpétervári *Novoje Vremja* szerkesztője, Alexis *Endrikhine* egy cikkében: »Oroszország a maga érdekében több joggal állíthatott volna föl — a Monroe doktrína után — egy ázsiai elvet, a Balkánra s Konstantinápolyra: öröklött jogánál s orthodox hiténél fogva; Ázsiára: mint fél-Ázsiának ura.«

»E helyett azonban, lassú, biztos lépésekkel haladtunk isteni végzetünk által kijelölt rögzös ösvényen; minden lépésünket ott, fiaink vére pecsételte meg. Visszatérni Oroszországnak épen annyira lehetetlen, mint visszafolyni a lánának vagy visszatérni a napnak. Fegyverrel foglaltuk el Mandsuriát*, kétszáz ezer emberünkől húsz ezer, harcban esett ott el; milliókat költöttünk kincstárunkból rája; rendet, nyugalmat teremtettünk ott. *Mandsuria minden jogok legjobbjával az igazság-jogával a mienk; és bármely követelést Mandsuria ellen, nem tekinthetünk másnak, mint a mi jogaink, mi tulajdonunk ellen intézett támadásnak.* «**

* Tudjuk, hogy nem egészen úgy van a dolog.

** *Harpers Weekly* New-York, 1903 május 9.: *Russia in Manchuria*.

Ezzel végeszakadt Oroszország békés terjeszkedésének időszaka. A természetes spontán, nagyobb ellenállásra nem találó térhódítás ideje lejárt. Bármit akar ezután az orosz hatalom megnyerni vagy megtartani, azt *politikai, állami hatalmával kell kiküzdenie.*

Birodalma, mely hosszú történelmén át, csodálatos erővel tudta ezt elkerülni, *ezután a fegyveres küzdelem és háború törvényei uralmának lesz alávetve.* Áll vagy bukik, a mint ez újabb küzdelemben és az ezzel egyidejű gazdasági versenyben szervezni tudja erejét. Ezután kettős küzdelmet kell folytatnia végső erőfeszítéssel. Idegen államokkal fegyveres küzdelmet a Balkánon, Perzsiában és Keletázsiban. Gazdasági erőinek, gazdasági és társadalmi élete újjászervezése feladatával pedig meg kell diadalmasan küzdenie otthon, a saját földjén.

Milyen, eddig alvó, életre nem keltett erőkre számíthat az orosz nemzet nagy feladatában, milyen anyagi alapokra támaszkodhatik jövője kiépítésében, annak megvizsgálása következő feladatunk.

(Folytatjuk.)

RÁCZ Gyula.